

Кучеренко Ірина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри практичного мовознавства

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

Виховна мета уроку рідної мови – важливий орієнтир у формування мовної особистості учня-мовця

Нині відбуваються суттєві зміни пріоритетних напрямів освітньої політики України, зумовлені інтеграцією держави у світову спільноту, глобалізацією та інтенсифікацією неперервної мовної освіти.

Чинна програма з української мови декларує мету базової загальної середньої освіти – розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів, екологічного стилю мислення і поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів, а також констатує мету навчання української мови в школі (предметна) – формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості [4]. Це ставить перед учителем-словесником чіткі завдання щодо навчання рідної мови – формувати учня як високоосвічену, виховану, гречну мовну особистість, котра не тільки знає одиниці всіх рівнів лінгвістичної системи, а й вільно володіє рідною мовою в усіх видах комунікативної діяльності та різних сферах спілкування.

Функціонування уроку української мови, в межах якого відбувається безпосереднє формування мовної особистості учня, пов'язане насамперед із визначенням мети, конкретизацією цілей і процесом їх реалізації. Стратегічною метою сучасного уроку рідної мови має стати не тільки суто лінгвістичний розвиток учня, а й усебічний розвиток мовної особистості кожного учня, його мовного дару, талантів, природних задатків, розумових та креативних здібностей, виховання високих особистісних моральних якостей і духовних цінностей. Пріоритетна мета сучасного уроку рідної (української) мови – розвиток учня-мовця, а не учня-мовознавця у процесі реальної усної чи

писемної практичної мовленнєвої діяльності під час занурення в комунікативну ситуацію, найбільш наближену до життєвих реалій.

Виховні вимоги до уроку рідної мови відображають одне з основних завдань шкільної системи освіти – формувати гармонійну мовну особистість учня відповідно до завдань розумового, духовного, морального й естетичного виховання. Впровадження таких настанов реалізується через зміст навчального матеріалу й організацію вчителем навчально-виховного процесу. Проектування уроку передбачає визначення виховної мети, конкретизацію виховних цілей, постановка яких здійснюється в єдності з навчальними цілями. Інтеграція навчальних і виховних цілей свідчить про єдність навчально-виховного процесу на уроці, методологічна організація якого передбачає формулювання виховних цілей, вибір і цілереалізацію виховного потенціалу навчального матеріалу, визначення комплексу пріоритетів виховної системи і концентрацію уваги учіння, використання доцільних й ефективних методів впливу на особистість учня. Тому важливим елементом комплексної, цілісної мети кожного уроку має бути виховний компонент, і не тільки його визначення, а обов'язкове дотримання і наскрізна реалізація на кожному етапі уроку – під час мотиваційної організації, пояснення, впродовж виконання вправ, використання дидактичного матеріалу, технічних засобів навчання, під час контролю учнівських досягнень тощо.

Урок української мови повинен не тільки забезпечувати засвоєння лінгвістичної теорії і вироблення мовленнєво-комунікативної практики школярів, а й сприяти вихованню особистості учня. Це регулює і визначає виховна мета уроку. Ми схильні погодитися із справедливим твердженням О. Біляєва, що основна виховна мета уроків рідної мови полягає у тому, щоб «розкрити суть мови як суспільного явища, її комунікативні функції, закономірності розвитку [1, с. 17]», а також розкрити її красу, багатство виражальних засобів, милозвучність мовних одиниць. Виховна мета, наголошує М. Фіцула, покликана «сприяти формуванню наукового світогляду, моральних, естетичних та інших якостей особистості кожного школяра, вихованню колективу класу [5, с. 199]». Однак зауважимо, що діапазон виховної мети

ширший і охоплює ще й виховання учня як людини, члена соціуму, громадянина, його морально-етичних рис та емоційної сфери.

Реалізація виховної мети відбувається насамперед через зміст уроку, дидактичний матеріал, інформаційна наповнюваність якого повинна включати зразкові в аспекті моралі, етики, естетики повідомлення. Досягнення виховної мети здійснюється шляхом застосування проблемно-пошукових і творчих завдань, вирішення яких потребує від учня активної діяльності, висловлення власних позицій щодо певних фактів та аргументування своєї думки. Упродовж уроку вчитель влучно коментує їх, фіксує увагу учнів на корисних фактах і виховує у них якості і цінності справжньої людини.

О. Савченко переконує, що «питання про доцільність формулювання виховної мети вчитель розв'язує, вдумливо й всебічно зважаючи на можливості матеріалу, з урахуванням і характеру засвоєваних понять, і специфіки оточення, в якому живе дитина [3, с. 235]». Щоб комплексна виховна мета була досягнута, словесник повинен подбати про виховну наповнюваність дидактичного матеріалу (слів, речень, текстів), розробити питання для осмислення інформаційних цінностей, суспільно-політичних понять і моральних ідей, а також передбачити, як його сприймуть учні. На уроці української мови варто використовувати тексти, що мають моральну, етичну й естетичну цінність і розвивають в учнів морально-етичні якості та естетичні смаки, викликають відчуття прекрасного, позитивні емоції та задоволення. М. Пентилюк і Т. Окуневич цілком слушно стверджують, що вчителю потрібно завжди пам'ятати – «найкращий текст не розв'яже завдань естетичного й етичного виховання, якщо не буде повноцінного, грамотного його сприйняття [2, с. 6]». З урахуванням цього варто наголосити, що кожен урок має бути проведений на текстовій основі, а робота з текстом (у смисловому, структурно-стилістичному і комунікативному аспектах) підготовлена та організована досконало й правильно в методичному плані. У процесі визначення виховної мети вчитель керується загальноосвітніми вимогами і враховує зміст навчального матеріалу та дидактичну мету конкретного уроку, психолого-вікові особливості учнів.

На нашу думку, на уроках мови варто виховувати такі якості особистості: любов до батьківщини, мови, рідного міста (села); гордість за рідну мову і культуру; шанобливе ставлення до старших; опікувальний характер взаємовідносин з меншими, слабшими; вміння жити в колективі; доброту, гуманізм, толерантність, повагу, турботу, співчуття, увагу, взаємодопомогу, відповідальність за сьогодні і майбутнє; бережливе ставлення тощо.

Педагогічні формули виховної мети повинні відображати конкретні виховні завдання уроку і можуть починатися так: *виховувати позитивне ставлення, пробуджувати почуття, викликати й зміцнювати бажання, закріплювати прагнення, заохочувати* тощо.

Отже, виховання мовної особистості учня, національно свідомого майбутнього громадянина України – найголовніша виховна мета сучасного уроку української мови і завдання вчителя-словесника – створити необхідні дидактико-методичні умови для розвитку глибоко моральної, гуманної, духовно багаті особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Методика вивчення української мови в школі / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. – К. : Рад. ш., 1987. – 246 с.
2. Пентилюк М. Сучасний урок української мови / М. І. Пентилюк, Т. Г. Окуневич. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
4. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
5. Фіцула М. Педагогіка : навчальний посібник // М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2009. – 560 с.